

ורבנן אמרי: משפחת יהודה ובנימין מתגרות זו בזו. משפחת יהודה אומרת: אנא גרים המתיליד מרדכי, על ידי דלא קטליה דוד [שהיה ממלכי יהודה] לשמעני בן גרא, שיצא ממנו מרדכי.

ומשפחת בנימין אומרת: מינאי קאתי מרדכי, שהרי משבט בנימין היה.

רבא אמר: כנסת ישראל אמרה לאידך גיסא, לצעקה ולא לשבת. ראו מה עשה לי יהודי, ומזה שילם לי ימיני.

מה עשה לי יהודי — דלא קטליה דוד לשמעני, דאתיליד מיניה מרדכי, דמוקני ביה [שנתקנא בן] המן.

ומה שילם לי ימיני — דלא קטליה שאול לאנג, דאתיליד מיניה המן, דמצער להו לישראל.

רבי יוחנן אמר: לעולם — מבנימין קאתי מרדכי. ואמאי קרי ליה יהודי, על שום שכפר בעבודה זרה⁴⁷⁷.

שכל הכופר בעבודה זרה — נקרא יהודי⁴⁷⁸, כדכתיב: "איתי [באן] גוברין יהודאין וגו' לאלהך לא פלחין", שלא היו עובדים עבודה זרה⁴⁷⁹.

רבי שמעון בן פזי, כי הוה פתח לדרוש בדברי הימים, אמר הכי: כל דבריך, דברי

על בנימין, ואח"כ, כשגלו, נעשה גם שר על כל היהודים.

477. כדאיתא לקמן [י"ט ע"א]: "מה ראה מרדכי דאיקני בהמן — דשוי נפשיה עבודה זרה". רש"ש.

478. איתא בתשובת מהר"י ברונא [סי' קל"ה], מעשה בבחור אחד, שנדר שלא לשחוק עם שום יהודי. והיה שם משומד אחד, ושאל את מוה"ר איסרלן [בעל תרומת הדשן], והתיר לו, משום דמשומד לא אקרי יהודי. דאע"ג דאיתא במס' סנהדרין [מ"ד ע"א] דישאל, אעפ"י שחטא — ישראל הוא, מ"מ משומד אינו בכלל זה. והביא ראייה מהכא, דכל הכופר בע"ז — נקרא יהודי. משמע דהמודה בה — לא אקרי יהודי.

479. הקשו תוס' [לפי גרסת העין יעקב], מאי ראייה, אימא דנקראו יהודאין משום שהיו משבט יהודה, כדכתיב בספר דניאל: "ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה"?!

בעדיו, כך היה מרדכי מתפאר בשמותיו, דהאי דקרו ליה ימיני ויהודי, היינו דבאמת מבנימין קאתי, אלא דעל שם גדולתו — היו קוראין לו "יהודי", לשון גדולה. ובמגילת סתרים כתב, דמוכתר בנימוסו, היינו — מוכתר במצוות.

והגר"א מבאר, דקושיית הגמ' היתה מדכתיב "איש", שהוא לשון שר וחשוב. והיינו, כי מה שהם נקראים יהודיים, היינו, לפי שארץ ישראל נחלק ליהודה וגליל, וכיון שאותם שבגליל גלו בימי שנחריב, ולא נשארו אלא שבט יהודה, להכי, אף שנשארו מבנימין ומשאר שבטים אותם שהחזיר ירמיה, מ"מ כיון שכולם גלו, ולא נשארו אלא מעט — נכללו גם הם ביהודה.

וזהו שהקשתה הגמ', דמדקרי ליה "איש יהודי", משמע שהיה שר על כל ישראל, שנקראו יהודיים. ומדקרי ליה "ימיני", משמע שהיה מתחלה שר, כשהיו על אדמתם, והיה כל שבט נקרא בפני עצמו על שם שבטו.

ועל זה משני, דמוכתר בנימוסין היה. דהיינו, שהיה בשני כתרים. שבאמת היה בתחילה שר

יהודיה. דכתיב: "ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור", ואמר רבי יוחנן: שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה⁴⁸¹.

ועוד איכא למתמה בהך קרא: וכי בתיה ילדה את ירד [שהוא משה, כדלקמן]? והא רבויי רביתיה [גידלתו]!?

אלא, לומר לך, שכל המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו — מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו⁴⁸².

"ירד" — זה משה. ולמה נקרא שמו ירד? לפי שירד להם לישראל מן בימיו⁴⁸³.

ספר דברי הימים, שמזכיר שמות הרבה — כנגד אדם אחד הם נאמרו. ואף על פי שהספר סתם דבריו — אנו יודעין לדורשן.

דכתיב: "ואשתו היהודיה ילדה את ירד אבי גדור ואת חבר אבי שוכו ואת יקותיאל אבי זנוח ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד".

ואיכא למתמה: אמאי קרי לה קרא יהודיה, והלא בתיה שמה⁴⁸⁰, כדכתיב בסיפיה דקרא?

אלא, על שום שכפרה בעבודה זרה — נקראת

מלכים פ"ט הל"א], שפיר שייך טבילה לשם גרות.

ועיי' בחי' הגרי"ז על התורה [פרשת בא], שהוכיח, דגם קודם מתן תורה, היתה טבילה לשם גרות. וע"ע בחידושי מהרי"ט על מס' קידושין [י"ח ע"א, סוף ד"ה ודלמא] שכתב כן. וע"ע בספר הזכרון פחד יצחק סי' ט' אות ד', ובספר מקור ברוך ח"ב סי' מ' ד"ה ועיין.

ובמרומי שדה כתב, שדרך בעל עבירה, ואפילו ישראל, לרחוץ כשנעשה בעל תשובה. ומה שרחצה מגלולי בית אביה — היינו הך טבילה.

482. עיי' ברמ"א [ח"מ סי' מ"ב סט"ו], שהביא בשם הגהות מיימוני: "מי שמגדל יתום בתוך ביתו, וכתב עליו בשטר "בני", או היתום כתב על המגדלו: "אבי", או: "אמי", לא מקרי מזויף, וכשר, הואיל וגדלוהו — ראוי לכתוב כן". וע"ע בשו"ת שאילת יעבץ [ח"א סי' קס"ה], שדן גבי המגדל יתום בביתו, וגם יש לו בנים, ונדר מבנים סתם, אם היתום בכלל. עיי"ש עוד.

483. והגר"א בהגהותיו גורס: "שהוריד תורה לישראל".

ותירצו, דאתיא כר"ש בר נחמני, דאמר בפרק חלק [סנהדרין צ"ג ע"ב], דדניאל מבני יהודה היה, אבל חנניה מישאל ועזריה — משאר שבטים היו.

480. במדרש רבה ויקרא [פרשה א'] איתא, ד"ואשתו היהודיה" — זו יוכבד. ולמה נקרא שמה יהודיה — על שם שהעמידה יהודים בעולם. ועיי"ש עוד מש"כ בפירושו מקרא זה.

481. לכאורה משמע, דהיינו טבילה לשם גרות. והק' הטורי אבן, הא באותו זמן היה על כולם תורת בני נח, וא"כ, טבילה זו למה? [ומהר"ץ חיות הקשה, הא טבילת גר צריכה להיות בפני שלשה, כדאיתא בקידושין [ס"ב ע"ב], וא"כ, איך הועילה לה טבילתה?]. והביא הטורי אבן, דאיתא בסוטה [י"ב ע"ב]: "ותרד בת פרעה לרחוץ וכו', אמר ר' יוחנן וכו', מלמד שירדה לרחוץ מגלולי בית אביה. וכן הוא אומר: "אם רחץ ה' את צואת בנות ציון". ופירש רש"י: "שהשב ומתנקה מעונונו — קרוי רחוץ". משמע, דהיא גופא שכפרה בעבודה זרה — היא מקריא רחיצה.

ובאמרי ברוך תירץ, דכיון שהיו אז לבני ישראל מצוות נוספות חוץ מז' מצוות בני נח, שנצטוו ע"י עמרם, וכדאיתא ברמב"ם [הל'

כתיב בהוא קרא: "ואלה בני בתיה אשר לקח מרד".

ותמהינן: וכי מרד שמו? והלא כלב שמו, דהא בכלב משתעי קרא!?

אלא, אמר הקדוש ברוך הוא: יבא כלב, שמרד בעצת מרגלים, וישא את בת פרעה — שמרדה בגלולי בית אביה.

כתיב: "אשר הגלה מירושלם⁴⁸⁸ עם הגולה אשר הגלתה וגו'". אמר רבא: מדלא כתיב "אשר היה עם הגולה שהגלתה"⁴⁸⁹, משמע שלא היה כשאר ישראל שגלו על כרחן, אלא שגלה מעצמו ומרצונו. כמו שעשה ירמיה, שגלה מרצונו עם ישראל, עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא לחזור.

וקרי ליה קרא נמי "גדור" — על שם שגדר פרצותיהן של ישראל.

"הבר" — על שם שחיבר את ישראל לאביהן שבשמים.

"סוכו" — שנעשה להם לישראל כסוכה⁴⁸⁴.

"וקותיאל" — שקווי ישראל לא — ל בימיו⁴⁸⁵.

"זנוח" — שהזניח עונותיהן של ישראל⁴⁸⁶.

ומהאי דכתיב בהאי קרא ג' פעמים "אבי"⁴⁸⁷: "אבי גדור, אבי שוכו, אבי זנוח", דרשינן: שהיה אב בתורה, אב בחכמה, ואב בנביאות.

הכא — מת היה [וה"נ איתא בב"ר פרשה מ"ט, ובאסתר רבה פרשה ו']. ובקרבן העדה שם ביאר, דהיינו שאף עצמותיו שבקבר יהיו נשחקים, כדי שלא תהיה לו תקומה לעתיד לבוא. ובהגהות הגר"א [סי' תר"צ] הביא את הירושלמי.

ועיי' בשעה"צ [שם אות נ"ז], שכתב שלא הביא את מה שכתב הרמ"א בשם הלבוש, שהיה אומר בעת זכירת המן: "ושם רשעים ירקב", אף אי נימא דלא חשיב הפסק, כיון שהוא מעניינו של יום, מ"מ עלול לצמות מזה קלקול, שלא ישמע אז איזה תיבות מהש"ץ. ובאגרות משה [או"ח ח"א סי' קצ"ב] כתב, דאולי ראייתו של הלבוש מירושלמי דידן, דחזינן דאינו הפסק. עיי"ש.

489. כך פירש רש"י. ותוס' פירשו, דמשמע ליה הך דרשה, מדלא כתיב: "אשר הוגלה".

והקשה בעל מדרש שמואל, לדברי התוס', איך יתבאר הך דכתיב בסיפא דקרא: "אשר

484. שהגין עליהם כמו סוכה. דכתיב בה [ישעיה ד' ו']: "וסוכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר". שפתי חכמים.

485. היינו דור המדבר, שקיוו לה' בכל יום ויום, שיתן להם מן, שלו, ובאר. מהרש"א.

486. כדכתיב שאמר הקב"ה למשה לאחר חטא המרגלים: "סלחתי כדבריך".

487. איתא בספר צדקת הצדיק [לר' צדוק הכהן מלובלין], דנקרא משה בשם "אבי", משום שהוא אביהם של כל הת"ת. לפי שאין התורה עוברת בירושה מאב לבנו, אלא כל ת"ת העוסק בתורה, הרי הוא כבנו של משה רבינו.

488. בירושלמי [פ"ג ה"ז] איתא: "רבי ברכיה וכו' כד דהוה מטי להאי פסוקא: אשר הגלה נבוכדנצר, הוה אמר: נבוכדנצר שחיק עצמות". שכל נבוכדנצר דכתיב בירמיה — חי היה, ברם

כתיב: "ויחי אומן⁴⁹⁰ את הדסה⁴⁹¹ היא אסתר בת דדו וגו'".

ותמהינן: קרי לה הדסה, וקרי לה אסתר?!

תניא, רבי מאיר אומר: באמת אסתר שמה. ולמה נקרא שמה אסתר? על שם שהיתה מסתרת את דבריה⁴⁹³. שנאמר: "אין אסתר מגדת את עמה וגו'".⁴⁹⁴

וכן הוא אומר בנבואת זכריה: "והוא עומד

בין ההרסים"⁴⁹². והיינו צדיקים [עיי' ברד"ק שם, פרק א' פסוק ח'].

רבי יהודה אומר: באמת הדסה שמה. ולמה נקראת שמה אסתר? על שם שהיתה מסתרת את דבריה⁴⁹³. שנאמר: "אין אסתר מגדת את עמה וגו'".⁴⁹⁴

רבי נחמיה אומר: הדסה שמה. ולמה נקראת אסתר? שהיו אומות העולם קורין אותה על

הגלתה", דלדבריהם הך לישנא משמע שגלו מעצמן, וזה אי אפשר!

וכתב, דאפשר לומר, דבאמת הך "אשר הגלתה" — היינו שגלו מעצמן. והכוונה, שהם סיבכו לעצמם את הגלות ע"י חטאיהם, והוי כאילו גלו מעצמן.

אמנם המהרש"א מבאר, דהדרשה היא מיתורא דקרא. דהוה ליה לקרא למכתב: "אשר הגלה עם יכניה", ומדכתיב: "עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה", משמע שהם גלו על כרחם עם יכניה, אבל הוא — גלה מעצמו.

490. פירש הרוקח, דהיינו שלימד את אסתר תורה. כדכתיב במשלי: "ואהיה אצלו אמן" [והיינו שלימדה דברים המותרים לאשה, כגון פשוטי דברים, ודינים השייכים לאשה]. ועיי' ברנת יצחק.

491. איתא בבראשית רבה [פרשה ל']: "אמר רבי יודן, פעם חזר מרדכי על כל המניקות ולא מצא, והיה מניקה הוא. רבי ברכיה וכו' בא לו חלב והיה מניקה. כד דרשא רב אבהו בציבור, גחוך ציבורא לקליה. אמר להון: ולא מתניתא היא? "רשב"א אומר, חלב הזכר טהור!" [וכתב הרוקח, דלהכי כתיב: "דדו" חסר. שנפתחו דדיו — והניק].

492. הכא מוכיח ממקרא זה שצדיקים נקראו

הדסים. ובסנהדרין [צ"ג ע"א] איתא להיפך, דמוכיח מהא דאסתר נקראת הדסה — שצדיקים נקראו הדסים. ועיי' בתוס' בברכות [כ"ו ע"ב, ד"ה ואין שיחה], ובגליון הש"ס בסנהדרין [שם].

493. כתב בעל מדרש שמואל, דאפשר לפרש, שזהו המשך להא דדרשינן לעיל מדקרי לה "הדסה" — שהיתה צדקת. והיינו, דמדקרי לה "אסתר", דרשינן, שצדקותה היתה בצניעות ובהסתר, לשם שמים. ולא כמו האנשים שעושים מצוות וצדקות בפרהסיא, כדי שיהיו בעיני הדור בחזקת יראי ה'.

וכתב, דנראה דהך דאיתא בסידורים שלנו: "לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי" — נוסחא משובשת היא, שהרי צריך להיות ירא שמים בסתר, ולא בפרהסיא, כדי להתפאר. וצריך להגיה: "לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר כבגלוי" [כנוסחת הספרדים].

494. והיינו, שבאמת היה שמה הדסה, שהרי זה השם המוזכר בתחילת המגילה. והא דקרי לה אח"כ בכל המגילה "אסתר", היינו על שם שהיתה מסתרת דבריה. וכיון שע"י השסתירה עמה ומולדתה — באה הישועה לכלל ישראל, וזהו תכלית כל סיפור המגילה, לכן נקראת בכל המגילה אסתר. בעל מדרש שמואל, ועיי"ש מה שביאר בדעת רבי מאיר.

ותמהינן: האי "ובמות אביה ואמה" למח לי, הא קאמר כבר קרא: "כי אין לה אב ואם"!

אמר רב אחא: סיפא דקרא אתא למימר, דלא היו לה אב ואם אפילו יום אחד. דכי עיברתה אמה — מת אביה. ילדתה — מתה אמה⁵⁰⁰.

"ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת".

תנא משום רבי מאיר: אל תקרי "לבת" אלא "לביית"⁵⁰¹, דהיינו — שהיתה אשתו⁵⁰² 503.

שום אסתהר [לבנה, שתרגום של לבנה — סיהרא]⁴⁹⁵. כלומר, יפה היא — כלבנה⁴⁹⁶.

בן עזאי אומר: אסתר לא ארוכה היתה ולא קצרה היתה — אלא בינונית⁴⁹⁷ — כהרסה.

רבי יהושע בן קרחה אומר: באמת אסתר ירקרוקת כהדסה היתה⁴⁹⁸, וחוט של חסד היה משוך עליה מאת הקדוש ברוך הוא⁴⁹⁹, ולכך נראית יפה לאומות ולאחשוורוש.

כתיב: "כי אין לה אב ואם, ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת".

א"כ, אמאי לא לקח אחשוורוש מבנות איוב? להכי ס"ל לריב"ק, דבאמת אסתר ירקרוקת היתה, אלא שחוט של חסד נמשך עליה מאת הקב"ה, ולכן נשאה חן יותר מכל הבתולות. [ועיי' במהרש"א שם, שבאמת הקשה כן לשיטת ריב"ק, אמאי לא לקח אחשוורוש מבנות איוב. ולדברי הגר"א — מתיישב].

500. ביוסף לקח פירש, דילפינן לה מדלא כתיב: "כי אביה ואמה מתו", ומדכתב: "כי אין לה אב ואם" — משמע, דאפילו שעה אחת לא היו לה אב ואם.

501. ביאר בספר עסיס רימוני. דלכאוי קשה, מאי קאמר "לו לבת", אם מצד התולדה, הרי לא בתו היא. ואם משום שגידל אותה, הלא כתיב כבר לעיל מינה: "ויהי אמן את הדסה"! להכי קאמר, אל תקרי לבת, כלומר, דלא תוכל לקרות "לבת", אא"כ תפרש, דהיינו — "לביית". וכדאמרינן במס' סוטה [י"ב ע"א]: "כל הנושא אשה לשם שמים — מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה". ומספר הכתוב בשבחו של מרדכי, דאף שהיתה אסתר יפת תאר, כוונת מרדכי היתה רק לשם שמים.

502. כדאמרינן במס' שבת [ל"א ע"ב]: א"ר יוסי, מימי לא קריתי לאשתי אשתי וכו', אלא

495. פירש בעל שואל ומשיב, דהיינו, שכשם שללבנה אין אור מעצמה, אלא מקבלת את אורה מהשמש, כך אסתר, באמת ירקרוקת היתה, כדלקמן, ואין לה יופי עצמי. אלא, שחוט של חסד היה משוך עליה מאת הקב"ה.

496. והכי נמי איתא בשבח כנס"י [שה"ש ר' י']: "מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה וגו'".

497. ומעלה היא באדם, כמו שאמרה חנה "ונתת לאמתך זרע אנשים", ודרשינן [ברכות ל"ב ע"ב]: לא ארוך ולא גוץ. מהרש"א.

498. ולכאורה תמוה, הא כתיב לעיל [ב' ז']: "והנערה יפת תואר וטובת מראה"!

ותירץ הגר"א [ב' ט"ו], דבאמת היתה יפת תואר מעיקרא, אלא מחמת צערה על שנלקחה לאחשוורוש — נעשתה ירקרוקת. ועיי' ברנת יצחק מה שכתב בזה.

499. יש לדקדק, מי דחקו לריב"ק להוציא המקרא מפשטו?

וביאר הגר"א [בקול אליהו], דריב"ק לשיטתיה אזיל. דהנה איכא פלוגתא בבבא בתרא [ט"ו ע"א], באיזה זמן חי איוב. ושיטת ריב"ק — דבימי אחשוורוש היה. והנה באיוב כתיב: "ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ",

כאשה. הכי נמי — לבית.

כתיב: "ותיטב הנערה בעיניו וגו' ויבהל את תמרוקיה ואת מנותה לתת לה, ואת שבע הנערות וגו'"⁵⁰⁴. אמר רבא: שהיתה מונה בהן, באותן שבע הנערות, את ימי השבת⁵⁰⁵. דהיינו, שהיתה לה שפחה מיוחדת לכל יום⁵⁰⁶, וכשהגיעה השפחה המיוחדת לשבת — ידעה ששבת היא⁵⁰⁷.

וכן הוא אומר במעשה דוד ובת שבע: "ולרש אין כל, כי אם כבשה אחת קמנה, אשר קנה ויחיה. ותגדל עמו ועם בניו יחדו, מפתו תאכל, ומכוסו תשתה, ובחיקו תשכב, ותחי לו כבת".

וכי משום דבחיכו תשכב — הוות ליה כבת? אלא — שהיתה לו כבית, שהיתה חביבה לו

לעורה או נאה.

503. וכתב העץ יוסף, דהאי דלא כתיב בהדיא: "לקחה לו לאשה", לפי שהמגילה נכתבה בימי אחשוורוש, ולא רצו לגלות רז זה לאחשוורוש, שמא תהיה לו חרפה, ויתהפך למרדכי לשונא.

504. כתב בעל מדרש שמואל, דודאי לא נתנו לכל הנערות שנקבצו לשושן שבע נערות, אלא דווקא לאסתר נתנו, משום שנשאה חן בעיני הגי. וכתב, דנראה ששבע נערות אלו, הן אותן דאמרן לעיל [י"ב ע"ב] שהיו לפני ושתי הרשעה, שהיתה מפשיטתן ערומות, ועושה בהן מלאכה בשבת. והקב"ה אנה אותן לידי אסתר, כדי שתוכל למנות בהן ימי שבת.

505. דריש לה רבא, מדפירש בקרא ששבע נערות היו. דלכאורה יתירא הוא, דמה אכפת לן כמה היו. מהר"ש די אוזידא [עיי"ש].

506. ובתרגום מפורש, שהיו להן שמות כפי מעשה כל יום. כגון, לשפחה של יום ראשון קראה: "רוקעיתא". כיון שביום זה נברא הרקיע.

507. כך פירש רש"י. ותמהו המפרשים, וכי בלא זה לא היתה יכולה לידע מתי שבת?

לאשתי ביתי.

והטעם שנקראת אשתו של אדם "בית", כתב בספר בחירת אברהם, לפי שאמרו חז"ל במס' כתובות [נ"ט ע"ב]: "אין אשה אלא ליופי, אין אשה אלא לבנים וכו', אין אשה אלא לתכשיטי אשה". ו"בית" — ראשי תיבות של: בנים, יופי, תכשיטין. ומה שלא נכתב כאן בפירוש "לבית", לרמז למה שאמרו חז"ל, דאסתר ירקרוקת היתה. וא"כ, נחסר ממנה היופי. לכך כתיב: "לבת" חסר יו"ד.

והשפת אמת [בליקוטים] כתב, דמה שלא נכתב בפירוש "לבית", היינו כדי שלא יאמרו, כי מחמת שהיתה אסתר יפת תואר — לקחה מרדכי. רק שלקחה לו קודם לבת, מחמת המצוה, לגדל היתומה שאין לה או"א, ולחשיבות המצוה — לקחה אח"כ לאשה ג"כ.

ועיי' ברנת יצחק שתמה, לפי הך דרשה, היאך יתפרש הקרא: "ובמות אביה ואמה — לקחה מרדכי לו לבת", הלא לא קדשה לאשה מיד כשנולדה?! וכתב, דהיינו שגמר בדעתו לקחתה לאשה, והעלה עליו הכתוב כאילו לקחה. עיי"ש.

וכתב בעל מדרש שמואל, דמכאן ראייה שלא לקחה מחמת יופי, מהא שמיד במות אביה ואמה — לקחה מרדכי לאשה. ואז, בעודנה בת יומה, לא יוכר בה כלל, ולא יודע הטובה היא אם רעה,

"וישנה ואת נערותיה וגו'", אמר רב: שהאכילה מאכל יהודי⁵⁰⁸.

ושמואל אמר: שהאכילה קדלי דחזירי⁵⁰⁹.

ורבי יוחנן אמר: זרעונים האכילה⁵¹⁰.

וכן הוא אומר בדניאל חנניה מישאל ועזריה: "ויחי המלצר נושא את פתבגם

ונותן להם זרעונים"⁵¹¹, וכתוב בההוא ענינא: "ולמקצת ימים עשרה נראה מראיהם טוב ובריאי בשר", חזינן דזרעונים מאכל טוב הוא לצדיקים.

כתיב: "ישעה חדשים בשמן המזר".

מאי שמן המזר?

וביערות דבש פירש, דאסתר רצתה להסתיר שהיא יהודית. ובימי חול ודאי היתה עושה מלאכה, דהא איתא דבטלה בנשים מביאה לידי זימה, ובשבת — שבתה ממלאכה. וא"כ, הרי היו הנערות מרגישות שהיא יהודיה! לכן הערימה, וחילקה הנערות, כל אחת — ליום מיוחד בשבוע. וחשבו הנערות של חול, שכשם שעוסקת במלאכה בימות החול — כך עוסקת בשבת. והנערה המשרתת בשבת חשבה, שכשם שאינה עוסקת במלאכה בשבת, כך גם בימות החול.

508. וקשה, הרי לא ידעו שהיא יהודיה, ואמאי האכילה מאכל יהודי?

ובבן יהוידע תירץ, דודאי היו יודעים שגדלה בבית מרדכי היהודי, אלא שאמרו שהיא אסופית, ולא נודע מאיזו אומה היא. ובזה מצאה אסתר פתחון פה, לומר להגי שצריכה לאכול מאכל יהודי דווקא, כמו שנתרגלה בבית מרדכי. שאם תשנה מאכלה הרגיל — יכחיש יפיה. עיי"ש עוד.

509. וכתב רש"י דמתוך אונסה לא נענשה.

ותוס' כתבו, דהיא לא היתה אוכלת. והכי נמי איתא במדרש [וכתב בטעמא דקרא, דאיכא למימר, דלהכי כתיב "תמרוקיה" — מלא, ו"מנותה" — חסר, למימר שלא היתה אוכלת את מנותיה. וברנת יצחק כתב, דאסתר באה לתקן בזה חטא מאכלות אסורות [שאכלו בסעודתו של אחשורוש]. ולכן צוה עליה מרדכי

שלא תגיד עמה ומולדתה, שאם היתה מגדת שהיא יהודיה, היו נותנין לה מאכל כשר, ולא יהיה בזה שום נסיון. אבל כיון שלא הגידה עמה, נתנו לה קדלי דחזירי. ובזה שלא אכלתם — תקנה החטא. עיי"ש].

ובמגילת סתרים כתב לבאר דברי התוס', עפ"י מה דאיתא בזוהר, שהיתה נותנת תחתיה שידית במקומה אצל אחשורוש. דה"נ הכא, היא לא היתה אוכלת, אלא השידית שנתנה במקומה. ובבן יהוידע כתב דאין הכוונה לבשר חזיר ממש, אלא למוח דג שיבוטא. דאמרינן במס' חולין [ק"ט ע"ב] שטעמו כטעם חזיר. ובערוך פירש, שהוא עשב הצומח על ראש החזרת, והוא מאכל שרים. ובענף יוסף כתב, דהיינו המוכחר שבתפוחים, שהוא אתרוג. דתרגום של "רפדוני בתפוחים" — "בחזירי". עיי"ש.

510. ופירוש "וישנה" לפי שיטות אלו: למ"ד שהאכילה מאכל יהודי — היינו ששינה לה ולנערותיה את מאכלן משאר הנשים. ולמ"ד שהאכילה קדלי דחזירי — היינו ששינה מאכלה משאר יהודים, או ששינה ליתן לה מאכל שמן וטוב. ולמ"ד שהאכילה זרעונים — היינו שהאכילה כמו שמצינו בצדיקים. מהרש"א.

511. רבינו סעדיה גאון פירש, דאכלו זרעונים כדי שיעלה ריח רע מפיהם, ויתרחקו עי"ז מחברת הרשעים. וכתב במנות הלוי, דלפי זה, אפשר לומר דגם אסתר אכלה זרעונים מטעם זה, כדי שתגנה על אחשורוש — ויציאנה.

"ותחי אסתר נשאת חן" — אמר רבי אלעזר:
מלמד שלכל אחד ואחד — נדמתה לו
כאומתה, ולכן נשאה חן בעיני הכל⁵¹⁵.

"ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש אל בית
מלכותו בחדש העשירי הוא חדרש טבת" —
שהוא ירח שנחנה גוף מן הגוף — מפני
הצינה, שהיו מכוונין מן השמים לחבבה על
אחשורוש.

כתיב: "ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים
ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות".

מאי האי דכתיב "מכל הנשים" ו"מכל
הבתולות"?

רבי חייא בר אבא אמר: סטבת [שמן
מבושם]⁵¹².

רב הונא אמר: שמן זית שלא הביא
שליש⁵¹³.

תניא, רבי יהודה אומר: אנפקינון — שמן
זית שלא הביא שלישי הוא. ולמה סכין אותו?
לפי שמשיר את השיער, ומעדן את הבשר.

כתיב: "בערב היא באה ובבקר היא שבה".

אמר רבי יוחנן: מגנותו של אותו רשע,
שהיה בועל כל הנשים ואחר כך משלחן —
למדנו שבחו, שלא היה משמש מטתו
ביום⁵¹⁴.

513. הכא משמע דפליגי רב חייא ורב הונא מה
הוא שמן המור. אבל בתרגום איתא, ששני
דברים אלו — הם שמן המור. דהכי איתא התם:
"וירחץ בסטבת ואנפקינון דמנתר ית שערא
וכו". מהרש"א.

514. איתא במדרש: "אמר ר' לוי, אפילו שהיה
נכרי, היה בו דרך צניעות". וכתב בעיון יעקב,
דאפשר שממעשה ושתי ואילך, תפס דרך
הצניעות. וזכות אסתר גרמה לו, כי זווג שני —
לפי מעשיו. ואסתר תפסה מעשה אבותיה,
כדאמרינן לעיל, ששאל היה צנוע.

515. הדברי שאול מבאר, עפ"י הא דאיתא במס'
יבמות [ס"ג ע"ב]: "כניך ובנותיך נתונים לעם
אחר — אמר רב חנן בר רבא אמר רב: זו אשת
האב". וצריך ביאור, מה עניין אשת אב — לעם
אחר?

וביאר, דהיינו, משום שטבע העולם הוא,
שבני מדינה אחת — שונאים לבני מדינה
אחרת, אף שמעולם לא דברו עמם, ולא עשו

ואיתא ברמ"א [סי' תרצ"ה ס"ב], די"א שיש
לאכול מאכל זרעונים בפורים, זכר לזרעונים
שאכל דניאל וחבריו בבבל. ועיי"ש במשנה
ברורה, שכתב: מאכל זרעונים — בלילה
הראשונה [והוא מדברי הכלבון]. ובערוך השלחן
תמה, אמאי דוקא בלילה? וכתב, דבאמת
המנהג לאכלן גם ביום. וכ"כ בליקוטי מהרי"ח.
עוד תמה שם, מה השייכות של אכילת דניאל
וחבריו — לימי הפורים?

אמנם בלבוש ביאר, דהרי דניאל גרם לסיפור
המגילה, שהרי התך — זה דניאל, כדאיתא
בגמ'. וע"ע במ"ב שם סק"ב.

512. כך פירש בערוך [עיי' שבת פ' ע"ב]. ורש"י
בפסחים [מ"ג ע"א] כתב דלא אתפרש האי
מלתא.

והרמב"ם בהל' כלי המקדש [פ"א ה"ג] כתב,
דמור הוא דם הצרור בחיה שבהודו, שמתבשמין
בה בני אדם.

והראב"ד שם השיג עליו, וכתב דמור הוא
ממין עשב או אילן, וריחו נודף. ועיי' ברא"ש
בפרק ששי דברכות [סי' ל"ה].

אמר רב: ביקש לטעום טעם בתולה — טעם⁵¹⁶, ביקש לטעום טעם בעולה — טעם.

”ויעש המלך משתה גדול וגו’”, שעשה המלך כמה ענינים כדי שתגלה לו מולדתה — ולא גלתה⁵¹⁷:

עבד משתיא — ולא גליא ליה.

דלי כרגא, שאמר אחשורוש לעמים: בשביל אסתר אני מניח מכסי גולגלתכם, דכתיב: “והנחה למדינות עשה⁵¹⁸” — ולא גליא ליה.

שדר פרדישני, ששלח דורונות לשרים בשמה, והיינו דכתיב: “ויתן משאת כיד המלך” — ולא גליא ליה⁵¹⁹.

[רבים], דהיינו, משום שהריגתה של ושתי נגרמה, ע”י שהללו אמרו מדיות נאות וכו’, ואמר להם המלך: כלי שאני משתמש בו וכו’ כשדית, ורצו השרים לראותה, ולא באה — ונהרגה. וחשש מרדכי, שגם כשישא את אסתר — יעשה משתה גדול, כפי שבאמת היה, ושוב כשישתכרו — יעלה אותו ויכוח: מדיות נאות, פרסיות נאות, ואחשורוש יאמר: כלי שאני משתמש בו — יהודית היא. והיא לא תרצה לבוא לדבר עבירה, ויהרגנה המלך! לכך צוה עליה מרדכי, שלא תגיד את עמה. ואז אין חשש שירצו שתבוא לפניהם, כדי להוכיח ביפיה, דכיון שכל אחד ואחד — נדמתה לו כאומתו, הרי כולם יסכימו, שאין אשה יפה כמוה בכל העולם.

518. היינו משום שלא היה יודע מאיזו משפחה היא, לכך עשה הנחה לכל המדינות. ולהכי, כשידע לבסוף מאיזו משפחה היא — כתיב: “וישם המלך אחשורוש מס וגו’”. הגר”א. והכי נמי איתא במהר”ש די אוזידא, דזהו עניינו של אותו מקרא למגילה.

519. והקשה רש”י [בעין יעקב], והלא כמה דלטורין היו בישראל, שהיו אומרים שהיא ישראלית? ותירץ דאה”נ, אלא, כיון שהיתה נושאת חן בעיני כל רואיה, והיו גם בני שאר האומות אומרים שמשלהם היא, לפיכך לא יכל לעמוד על הבריור. ועיי’ במנות הלוי [ב], י”ט] שתמה על רש”י.

להם רעה. וכן גם באשת האב, שאינה אמם, הסיבה ששונאים אותה היא — משום שהיא אם אחרת, ולא משום שעשתה להם רעה.

וזהו הביאור הכא, דלכאורה קשה, איך יתכן שנשאה אסתר חן בעיני הכל, הרי טבע האנושי הוא שלא לאהוב את מי שאינו מבני אומתו?! לכן אמר, שכל אחד — נדמתה לו כאומתו, ולכן מצאה חן בעיני הכל.

516. והיינו בדרך נס, כדי לחבבה על בעלה, שיהא רחמה צר כבתולה. שהרי כבר היתה אשתו של מרדכי [כדאיתא בגמ’ לעיל], וא”כ — לא היתה בתולה. בעל מדרש שמואל. עוד כתב שם, דהאי דכתיב: “לקחה לו לבת”, ודרשינן “לבית”, היינו שלקחה על דעת להנשא לו. או שקדשה, אבל לא כנסה עדיין, ולבסוף קדמו אחשורוש.

517. ומה שלא גלתה את עמה, כתב רש”י, דהיינו כדי שיאמרו שהיא ממשפחה בזויה — וישלחה [ועיי’ במנות הלוי].

ובעל מדרש שמואל כתב להיפך. שמרדכי צפה, כי לא לחנם נלקחה צדקת זו לינשא לערל וטמא, אלא ודאי שעתידי איזה נס גדול להעשות על ידה. וחשב, כי אם היתה מגדת עמה ומולדתה — לא ימליכנה המלך, כי לא ירצה לישא ישראלית, יען היותם בשפל המדרגה. ועיי”ש שהאריך בזה.

עוד כתב בספר בנין אריאל [הובא בשער בת

ומאי האי דכתיב: "ובחבבין בתולות שנית וגו'"⁵²⁰?

דאזיל אחשורוש, ושקל עצה ממרדכי⁵²¹, מה יעשה כדי שתגלה לו אסתר את עמה ומולדתה.

אמר ליה מרדכי: אין אשה מתקנאה — אלא בירך חבירתה. ויעץ לו שיקבץ שוב בתולות, כדי שתתקנא בהן, ותחשוש שמא יקח אחשורוש אחרת תחתיה, ומשום כך תגלה לך⁵²².

ואפילו הכי — לא גליא ליה. דכתיב: "אין אסתר מגדת מולדתה וגו'".

יג-ב אמר רבי אלעזר, מאי דכתיב: "לא יגרע מצדיק עיניו" [דהיינו שהקדוש ברוך הוא נותן עיניו במעשה הצדיקים לשלם להם גמול, ואפילו לאחר זמן מרובה]?

בשכר צניעות שהיתה בה ברחל — זכתה ויצא ממנה שאול שהיה צנוע.

ובשכר צניעות שהיה בו בשאול — זכה ויצאת ממנו אסתר⁵²³.

ומאי האי צניעות דאמרת שהיתה בה ברחל?

דכתיב: "ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא".

ואיכא למתמה: וכי אחי אביה הוא? והלא בן אחות אביה הוא?⁵²⁴

אלא, דאמר לה יעקב לרחל: מינסבא את לי?

אמרה ליה: אין! מיהו, אבא — רמאה הוא, ולא יכלת ליה.

אמר לה: אחיו⁵²⁵ אנא ברמאות! והיינו פירושא ד"שאחי אביה הוא".

וישלחנה.

523. וכתב רש"י דאיתא בתרגום שמרדכי דור עשירי לשאול, וכתוב דאסתר היתה בת דודו, חזינן שהיתה מזרע שאול. עיי"ש.

524. הקשה הטורי אבן, הא גם באברהם כתיב, שאמר ללוט, שהיה בן אחיו: "כי אנשים אחים אנחנו". ועוד כתיב גבי לוט: "וישמע אברהם כי נשבה אחיו". אלמא דאח עם בן אחיו — אחים מיקרו!?

ותירץ, דדייק מדכתיב: "כי אחי אביה הוא, וכי בן רבקה הוא". דהא בזה שאמר שהוא בן רבקה — סגי. ולמאי קאמר שאחי אביה הוא? ש"מ שנתכוין לומר שאחיו ממש הוא — ברמאות.

525. שלשון "אח" משמש גם בלשון שוויון.

520. כתב הגר"א, דלפי פשוטו של מקרא, היינו שקיבצו את כל הבתולות הנשארות, כדי לשלחן לביתן.

521. דאיתא במדרש, שאסתר יעצה לאחשורוש, שיושיב יהודי בשער המלך, כפי שנבוכדנצר הושיב את הניאל על פתחו, שאם יגיע אליו דבר — יאמר לו. ושאלה אחשורוש אם היא מכירה יהודי המתאים לזה, ואמרה לו, יש כאן אדם צדיק וכשר, ושמו מרדכי יהודי.

522. לכאורה צריך ביאור, הא מרדכי צוה עליה שלא תגיד, ולמה נתן עצה לאחשורוש?

וביאר מהרש"א, דחשב מרדכי, שמא ימצא אחשורוש אחרת שתמצא חן בעיניו יותר מאסתר, וישלח את אסתר. דמהאי טעמא צוה עליה שלא תגיד עמה ומולדתה, כדי שיאמר אחשורוש: שמא ממשפחה בויהי היא —